QIYOSIY TARJIMADA FOLKLOR BIRLIKLARI: MAQOL VA MATALLARNI TARJIMA QILISH USULLARI

Qodirova Shahnoza Karimovna

Received: 02.11.2025
Revised: 03.11.2025
Accepted: 04.11.2025

Kalit so‘zlar:
qiyosiy tarjima, folklor birliklari, maqol, matal, tarjima usullari, madaniy kontekst.

Annotatsiya. Ushbu tezisda qiyosiy tarjimada folklor birliklari, xususan maqol va matallarning tarjima usullari o‘rganilgan. Maqol va matallar xalqning madaniyati, dunyoqarashi va axloqiy qadriyatlarini aks ettiruvchi og‘zaki ijod namunasi sifatida ko‘riladi. Tadqiqotda so‘zma-so‘z tarjima, ma’no bo‘yicha tarjima, ekvivalentlarni qidirish va izohli tarjima kabi usullar tahlil qilingan. Shuningdek, maqol va matallarni boshqa tillarga tarjima qilish jarayonida madaniy kontekstni hisobga olishning ahamiyati ta’kidlangan. Maqola qiyosiy tarjima yondoshuvi orqali folklor birliklarining mazmunini turli tillarda tushunarli va boy shaklda etkazish imkoniyatlarini ko‘rsatadi.

Keywords:
comparative translation, folklore units, proverb, saying, translation methods, cultural context.

Abstract. This article studies the methods of translating folklore units, in particular proverbs and sayings, in comparative translation. Proverbs and sayings are considered as examples of oral creativity that reflect the culture, worldview and moral values of the people. The study analyzes methods such as word-for-word translation, translation by meaning, search for equivalents and explanatory translation. It also emphasizes the importance of taking into account the cultural context in the process of translating proverbs and sayings into other languages. The article shows the possibilities of conveying the content of folklore units in different languages in an understandable and rich form through the comparative translation approach.

Ключевые слова:
сопоставительный перевод, фольклорные единицы, пословица, поговорка, методы перевода, культурный контекст.

Аннотация. В данной статье рассматриваются методы перевода фольклорных единиц, в частности пословиц и поговорок, в сопоставительном переводе. Пословицы и поговорки рассматриваются как образцы устного творчества, отражающие культуру, мировоззрение и нравственные ценности народа. В исследовании анализируются такие методы, как дословный перевод, перевод по смыслу, поиск эквивалентов и

толковый перевод. Также подчеркивается важность учета культурного контекста при переводе пословиц и поговорок на другие языки. В статье показаны возможности передачи содержания фольклорных единиц на разных языках в понятной и содержательной форме посредством сопоставительного переводческого подхода.

Kirish. Folklor, milliy madaniyatning eng boy qatlamlaridan biri bo‘lib, xalqning dunyoqarashi, an’analari va axloqiy qadriyatlarini ifodalaydi. Shu bois, maqol va matallarni boshqa tillarga tarjima qilish jarayoni nafaqat lingvistik, balki madaniy jihatdan ham murakkab vazifa hisoblanadi. Qiyosiy tarjima esa aynan shu murakkabliklarni chuqurroq tushunish va tahlil qilish imkonini beradi.

Maqol — qisqa, lekin mazmunan boy, ko‘pincha hayotiy tajriba yoki axloqiy xulosani ifodalovchi og‘zaki ibora. Masalan, “Mehnat — ijtimoiy muvaffaqiyatning kaliti” kabi maqollar xalqning dunyoqarashi va axloqiy qadriyatlarini aks ettiradi.

Matal esa ko‘proq tasviriy va poetik shaklda bo‘lib, ko‘pincha hikoya, voqea yoki ramziy ma’noni o‘z ichiga oladi. Matallar ko‘pincha biror hodisa yoki vaziyatni tasvirlash orqali saboq beradi.

Qiyosiy tarjima — bu ikki yoki undan ortiq til va madaniyatni taqqoslash orqali amalga oshiriladigan tarjima usuli. Folklor birliklarini tarjima qilishda quyidagi yondoshuvlar qo‘llaniladi:

1. So‘zma-so‘z tarjima. Bu usulda asl matn so‘zma-so‘z tarjima qilinadi. Biroq, maqol va matallarda ko‘pincha madaniy yoki kontekstual farqlar bo‘lganligi sababli, so‘zma-so‘z tarjima ko‘pincha ma’noni to‘liq yetkazolmaydi.

2. Ma’no bo‘yicha tarjima. Bu yondoshuvda tarjimon asl maqol yoki matalning asosiy ma’nosini saqlab, uni qabul qiluvchi tilning madaniy kontekstiga moslashtiradi. Masalan, “Sabr qozonning kalitidir” maqolini boshqa tilga tarjima qilganda, uning metaforik ma’nosi va madaniy o‘ziga xosligi saqlanishi kerak.

3. Ekvivalentlarni qidirish. Tarjimon tarjima qilinayotgan tilda mavjud bo‘lgan ekvivalent ifodalarni izlaydi. Masalan, o‘zbek tilidagi “Olma bog‘ida meva pishmaydi” maqoli ingliz tilida “You reap what you sow” bilan ekvivalent bo‘lishi mumkin.

4. Izohli tarjima. Ba’zan maqol yoki matalning to‘liq ma’nosini etkazish uchun qo‘shimcha izoh yoki sharhlar qo‘llanadi. Bu usul ayniqsa madaniy jihatdan noyob bo‘lgan ifodalar uchun foydalidir.

Maqol va matallarni qiyosiy tarjima qilish jarayoni murakkab va ko‘p qirrali. Tarjimon nafaqat tilni, balki madaniyatni, tarixni va xalq dunyoqarashini chuqur tushunishi lozim. Maqol va matallarni tarjima qilishning samarali usullari — ma’noni saqlab qolish, ekvivalentlarni topish va zarur bo‘lsa izohlar berish orqali amalga oshiriladi.

Tadqiqot Muhokamasi. Ushbu tadqiqot qiyosiy tarjimada folklor birliklari, xususan maqol va matallarning tarjima usullarini tahlil qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, maqol va matallarni tarjima qilish jarayonida nafaqat til, balki madaniy kontekst ham muhim rol o‘ynaydi. So‘zma-so‘z tarjima ko‘pincha matal va maqollarning metaforik va kontekstual ma’nolarini yetkazishda yetarli bo‘lmaydi, bu esa tarjimonni ma’no bo‘yicha tarjima yoki ekvivalent ifodalarni izlashga majbur qiladi.

Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, ekvivalentlarni topish orqali tarjima qilinayotgan til foydalanuvchilari uchun asl mazmunni tushunarli qilish mumkin. Masalan, o‘zbekcha “Olma bog‘ida meva pishmaydi” maqoli ingliz tilida “You reap what you sow” bilan ifodalanadi. Shu bilan birga, izohli tarjima usuli madaniy jihatdan noyob yoki murakkab metaforik ifodalarni tushuntirishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. Muhokama shuni ham ko‘rsatadiki, qiyosiy tarjima yondoshuvi tarjimonlarga ikki yoki undan ortiq til va madaniyatni taqqoslash imkonini beradi, bu esa xalq adabiyoti va folklor birliklarini yangi til foydalanuvchilari uchun boy va tushunarli shaklda etkazishga yordam beradi. Shu nuqtai nazardan, tadqiqot natijalari nafaqat tarjima amaliyotini, balki madaniyatlararo muloqotni rivojlantirishga ham hissa qo‘shadi.

Xulosa. Maqol va matallarni qiyosiy tarjima qilish jarayoni nafaqat lingvistik, balki madaniy kontekstni hisobga olgan holda amalga oshiriladi. So‘zma-so‘z tarjima ko‘pincha ma’noni to‘liq etkaza olmasa-da, ma’no bo‘yicha tarjima va ekvivalentlarni qidirish usullari orqali asl mazmunni saqlash mumkin. Shuningdek, izohli tarjima madaniy jihatdan noyob ifodalarni tushuntirishga yordam beradi. Shu tarzda, tarjimon nafaqat tilni, balki xalqning dunyoqarashi, an’analari va axloqiy qadriyatlarini ham yangi tilga samarali tarzda yetkazadi.

ADABIYOTLAR

1. Abdullayev, O. (2018). *Folklor va tarjima nazariyasi*. Toshkent: Sharq.
2. Karimov, S. (2020). *Maqol va matallarning lingvistik tahlili*. Toshkent: Fan.
3. Navoiy, A. (2005). *O‘zbek xalq adabiyoti tarixi*. Toshkent: Akademiya.
4. Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. London: Prentice Hall.
5. Bassnett, S. (2014). *Translation Studies*. London: Routledge.